

ÇAĞDAŞ İNSANI YARATMADA YARATICI DRAMA EĞİTİMİNİN ÖNEMİ VE EMPATİK BECERİ VE EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNE ETKİSİ

Ayşe OKVURAN*

GİRİŞ

Bu çalışmada çağdaş insanı yaratmada yaratıcı drama eğitiminin öneminden ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğrencileri üzerine yapılan Yaratıcı Drama Eğitiminin Empatik Beceri ve Empatik Eğitim Düzeylerine Etkisi konulu araştırmadan sözedilecektir.

Kuramsal Çerçeve

20. yüzyılın başından bugüne kadar, ülkemizin kültür yaşamında çağdaş olup olamama sorunsalının önemini sürekli olarak koruduğu görülmektedir. Önceleri batılılaşma hareketi denilen bu kavram modernleşme, çağdaşlaşma, çağcıl olma gibi adlarla da anılmaktadır.

Çağdaş olabilmek için toplumun bir üyesi olarak bireyin kendisinde, gerilemeye değil gelişmeye doğru değişme gereksinimini duyması gerekmektedir. Gelişmek ise yeniyi arama, yenilik yapabilme ve farklı düşünebilmeye mümkündür. Çağdaş insan önce demokratik olmalı, evrensel değerleri içselleştirebilmeli ve aynı zamanda yaratıcı, üretken, kendini ifade edebilen, iletişime açık ve dünyaya eleştirel gözle bakabilen insan olmalıdır. Bu insanın yaratılması tekniğin, bilimin ve sanatın işbirliğiyle mümkündür.

Ancak varolan eğitim dizgeleri, öğrenmede yalnızca bilişsel alanın gelişmesine hizmet etmekte, duyuşsal ve devinişsel yönleri ihmal etmektedir (San, 1990b. s. 574). Oysa sanat eğitimi yoluyla öğrenmenin bilişsel yönü kadar duyuşsal ve devinişsel yönlerine de hizmet edilebilmektedir. Sanat eğitiminin amacı sanatçı yetiştirmek değildir. Sanat yoluyla bireylerin alışlagelmiş düşünce biçimlerinden uzakla-

* Araş. Gör. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Güzel Sanatlar Eğitim Anabilim Dalı.

şarak, yaratıcı biçimde kendini ifade etmesini sağlamaktır. Bu yolla birey kendini anlatabiliyorsa çağdaşlığın ölçütlerini de zaten yakalamıştır.

Eğitim sisteminin bir parçası olarak verilecek güzel sanatlar eğitiminin; çocuk ve gencin, okul ve toplum içindeki ahlaksal, kültürel, zihinsel, dilsel ve fiziksel gelişmelerini hızlandırdığı, öğrencileri ileride yetişkin olarak yer alacakları yaşamdaki olanak, sorumluluk ve deneyimlere hazırladığı gözönünde bulundurulmalıdır (San, 1991a, s. 263).

İngiltere'de 1989 ve 1990 yıllarında, eğitimde yeni arayışlar kapsamında yapılan çalışmalarda, güzel sanatlar alanı; plastik sanatlar, sessel sanatlar, devinimsel sanatlar, sözel ve dramatik sanatlar olarak sınıflanmıştır (San, 1991a, s. 263).

Dramatik sanatsal içinde yer alan yaratıcı dramaya görsel ve plastik öğeleri taşıması, ses, söz ve devinime dayalı olması ve tüm sanatları içinde barındırmasıyla bütüncül bir sanat denilebilir. Yaratıcı drama çağdaş insanı yaratma sürecinde bir sanat eğitimi ve bir eğitim yöntemi olarak da geniş ve bütüncül bir nitelik taşımaktadır (Okvuran, 1993, s. 5).

Drama kavramının Yunanca dran'dan türetildiği ve dran sözcüğünün yapmak, etmek, eylemek anlamlarını taşıdığı bilinmektedir. Tiyatro bilimi içinde drama özetlenmiş, soyutlanmış eylem durumları anlamına almıştır. İnsanın insanla giriştiği her tür ilişki, en az düzeyde bir etkileşim bile bir dramatik an ya da durumdur. Oyun süreçleri ve yaşam durumlarındaki dramatik anların, uzmanlarca grup içi etkileşim süreçleri içinde yaratılması yaratıcı drama çalışmaları olarak nitelenmektedir (San, 1990b, s. 574).

Yaratıcı drama kavramı literatürde eğitimde drama, gelişimsel drama, pedagojik oyun, rol oyunu, tiyatro eğitimi gibi adlarla da anılmaktadır.

Yaşamda bir kez yaşanabilen ve bir daha tekrarlanması mümkün olmayan anlar, durumlar, yaratıcı drama atölyesinde belli ısınma, konsantrasyon ve rahatlama tekniklerinden sonra bütün grubun katılımıyla yeniden yaratılır. Yaratılan durum üzerinde tartışılır, değerlendirilir ve istenirse yeniden oynanır. Bu ortamda öğrenmenin bilişsel yanı sıra duyuşsal ve devinimsel yönleri de etkindir. Bireyler grupla çalışmanın ve grup içinde ayrı birey olmanın, başkalarının rolüne girme, öyleymiş gibi yapma yoluyla kendini ifade etmenin hazzını yaşarlar.

Tüm eğitim kademelerinde ve her yaşta insana uygulanabilecek yaratıcı drama çalışmaları eğitimin sıkıcı kalıplarını kırarak, çağdaş eğitim sistemiyle bütünleştirilebilir ve kendini geliştirme gereksinimi ve heyecanı duyan öğretmen ve öğrenciler yaratabilir.

Drama çalışmalarında genellikle dört tip uygulama yöntemi vardır: Güven kazanma, uyum sağlama, beş duyuyu kullanma, gözlem yetisini geliştirme beynini ve bedenini duyumsamaya dönük olarak yapılan *ısınma ve rahatlatma çalışmaları* kesin kurullarla benimsenmiştir ve grup lideri tarafından yürütülür. Pantomim ve rol oynamaya dönük *oyunama aşaması* belirli kurullar içinde özgürce oyun kurma ve geliştirmeye dayalıdır, yaratıcılık ve imgelem gücü işin içine girer. *Doğaçlama çalışmaları* daha az kesin olarak belirlenmiştir ve belli bir konudan, temadan yola çıkılır, bireysel ya da grupsal yaratıcılık ön plandadır. *Oluşumlar aşamasında* ise önceden belirlenmemiş bir çıkış noktasından başlanır. Sürecin nasıl gelişeceği ve nereye varacağı önceden belirsizdir. (San, 1991c, s. 9)

Yaratıcı drama kavramının özünde rol oynama, doğaçlama ve oyun kavramları bulunur. Doğaçlama kavramı önceden hiçbir hazırlık yapılmaksızın bir durumun o anda birey ya da çoğunlukla grup tarafından yaratılmasıdır. Doğaçlama ile ortaya çıkan ürün, yaratma süreci bir başkası tarafından yaratılamaz.

Oyuncular yaratıcı dramada bir kez olmayan birşeyi görmenin, duymanın, dokunmanın tadına vardılar mı yaratıcılık güçlerinin artacağını görecektir (Mc Caslin, 1990). Drama atölyesinde katılanlar oyun oynamadan büyük bir haz duygusu yaşarlar ve yaratma niteliğinden dolayı bu haz, estetik bir hazdır (San, 1991c, s. 1).

Dramada burada ve şimdinin sınırlarından kurtularak yaratılan her durum imgelem ürünüdür ve kurgusal bir nitelik taşır. Dramaya katılan birey, kurgu ile gerçeklik arasında sürekli gider gelir. Yaratıcı dramadaki estetik haz duygusunun kaynağını, bu kurgusal niteliğinden de aldığı düşünülmektedir.

Çağdaşlaşmanın bir ölçüsü de insanların birbirleriyle daha iyi iletişim ilişkilerine girmeleridir. Oysa günümüzde karmaşık ve yoğun ilişkiler, dostluk yerine geçici, yüzeysel ilişkileri getirmektedir. Buna karşın gelişmiş iletişim tekniklerden yararlanan insanlar daha geniş, çok boyutlu ve derin anlamı olan ilişkiler kurma gereksinimini duyacaklardır (Cüceloğlu, 1987, s. 302).

Çağdaş insanın getirdiği iletişim sorunlarına, yalnızlığa ve yabancılaşmağa karşı en etkili yol insanların birbirlerini anlamaya çalışmalarıdır. Bu anlamayı sağlayan en etkili yol ise kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak, onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışarak, yani empati kurarak anlamasıdır (Dökmen, 1987, s. 188).

Empati kavramı günümüzde terapötik süreçte vazgeçilmez bir yere sahiptir. Ancak empatik ilgi içinde olmak, sadece terapi ortamında değil günlük yaşamın hemen her alanında kullanılması gerekli bir davranıştır (Dökmen, 1987, s. 185).

Rogers'a göre terapötik süreç içinde empati; bir kimsenin özel algısal dünyasına girme ve onunla tümüyle beraber olmak demektir. Bu, o kimsenin kaynağında hissettiği anlamlar değiştiğinde ve onun o anda yaşadığı duygu; korku, kızgınlık ya da ne ise her an buna duyarlı olmak demektir. Danışanın yaşantılarının akışındaki olası anlamlar belirlenerek, onun referansından yararlanmasına ve yaşantıların ileriye doğru akmasına yardım edilir (Rogers, 1975).

Literatürde empatinin bilişsel ve duyuşsal yönlerine ağırlık veren tanımlara rastlanmaktadır. "Empati onu anlamaktır" diye tanımlandığında empatinin bilişsel yönü, "empati onu hissetmektir" denildiğinde duyuşsal yönü ağırlık kazanmaktadır (Dökmen, 1988, s. 155).

Moreno'nun yaratmış olduğu psikodrama yönteminde de empati kavramının önemli bir yeri vardır. Psikodramada empati karşısındaki kişinin rolünü alarak onu kendisi imiş gibi yaşamaktır. Böylece birey hem diğerini anlar hem de aynı yaşam deneyimini yaşayarak kendi bilinç alanını genişletmiş olur (Özbek ve Levitz, 1987, s. 15). Psikodramada terapist kullandığı tekniklerin yardımıyla bireylerdeki empati yeteneğini harekete geçirir (age, s. 14).

Çağdaş insanın temel sorunlarından biri, belki de en önemlisi başkaları tarafından iyi anlaşılmasıdır. Anlaşıldığını hisseden birey rahatlar, huzur duyar. Kendisini olduğu gibi ortaya koyan birey kendiliğindenliğini ve yaratıcılığını kullanır. Ancak çağdaş dünyada kişinin iç ve dış engelleri kendiliğindenliğini ve yaratıcılığını engellemektedir.

İnsanların birbirlerini anlamaları ve dolayısıyla mutlu olabilmeleri için empatinin öğretilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Bazı kişiler empatik olabilirken bazıları nasıl olamamaktadır? Empatinin öğretilip öğretilmeyeceği sorusu burada akla gelmektedir.

Empati eğitimi günümüzde iletişim eğitimi olarak verilmektedir. Empatik beceri genel iletişim becerilerinin bir parçası olarak görülmektedir (Dökmen, 1988, s. 166). Rogers'a göre empati en hızlı, empatik ortamda öğrenilebilir (1975).

Kişi empatik tutum ve davranış içinde karşısındakini dinlediğinde ve anladığında, dinleyen ve anlayan kişi için ortak ve anlamlı bir yaşantı doğacaktır. Bu yeni yaşantı yaşam akışı içinde insanın kendisini var ettiğini duyumsadığı anlardır. Bu anları çoğaltmak bireyin ve dolayısıyla toplumun mutluluğunu sağlayacaktır. Öyleyse empati yalnızca terapide değil her tür ilişki biçiminde insanlara gerekli bir tutumdur. Empati psikodramada rol oynama yoluyla öğretilmektedir. Yaratıcı drama da katılanların bir başkasının rolüne geçerek anlayış ve duyarlılık geliştirmeleri sağlanabilir. Daha iyi iletişim yollarını öğrenerek çağdaş olabilmek için yaratıcı dramanın da insanlara gerekli bir eğitim etkinliği olduğu belirtilmiştir.

Öyleyse yaratıcı drama yoluyla katılanlarda rol oynama, çeşitli durumların içerisine girme, öyleymiş gibi yapma yoluyla empatinin öğretilip öğretilmeyeceği, araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki denenceler geliştirilmiştir:

1- Yaratıcı drama eğitimine katılan deneklerin empatik beceri düzeyleri hiç katılmayan deneklere göre artacaktır.

2- Yaratıcı drama eğitimine katılan deneklerin empatik eğilim düzeyleri hiç katılmayan deneklere göre artacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Yaratıcı drama eğitiminin empatik beceri ve empatik eğilim düzeylerine etkisini ölçmek amacıyla Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğrencileri üzerine yapılan bu çalışmada ön test son test kontrol gruplu model kullanılmıştır.

Dökmen'e göre farklı kişiler farklı ortamlarda ve zamanlarda, değişik kalitelere empatik tepkiler ortaya koyacaklardır. Kişilerarası iletişimde ortaya konması olası tepkilerin ardışık basamaklar halinde tanımlanmasıyla, empatik iletişimler daha rahat değerlendirilebilecek ve verilecek empati eğitimlerine de kolaylık sağlayacaktır (1988, s. 159). Bu görüşten hareketle çalışmada Dökmen tarafından geliştirilen empatik tepki basamaklarından oluşan Aşamalı Empati Sınıf-

laması ve bu sınıflamaya bağlı olarak geliştirilen Empatik Beceri Ölçeği-B Formu (EBÖ-B) kullanılmıştır.

Empatik Beceri Ölçeğinde yer alan yanıtların herbiri Aşamalı Empati Sınıflamasındaki basamaktan birisine uygun nitelikte mesajlar taşımaktadır. Empatik Eğilim Ölçeğinin amacı ise kişilerin günlük yaşamındaki empati kurma potansiyellerini ölçmektir (Dökmen, 1988, s. 178).

Araştırmanın deney ve kontrol grupları A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi 1. ve 4. sınıf öğrencilerinden 1'er kişi olmak üzere, 2. ve 3. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Deney grubu 15, kontrol grubu 20 öğrencidir. Deney grubunda da 20 öğrenciyle başlamış ancak 14 hafta boyunca düzenli olarak yaratıcı drama çalışmasına devam eden öğrenci sayısı 15'e düşmüştür. Araştırmaya katılan gruplar tesadüfi örnekleme seçilmiş, yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf ve diğer sosyal etkinliklere katılmaları açısından benzer tutulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın istatistiksel desenlenmesinde Split-Plot 2x2 Varyans Analizi (eşit olmayan gruplu model) kullanılmıştır (Kirk, 1982, s. 278).

Deney ve kontrol grupları belirlendikten sonra her iki gruba da EBÖ-B ve EEÖ uygulanmıştır. Deney grubuyla 14 hafta sürecek olan yaratıcı drama uygulamasına geçilmiş, kontrol grubuyla bir kez bilgisel anlamda bir görüşme yapılmış, 14 hafta sonunda her iki gruba da son testler uygulanmıştır.

Yaratıcı drama uygulamasına katılan bireylerde 14 hafta boyunca yaratıcı dramanın aşamaları olan ısınma, konsantrasyon, doğaçlama ve oluşum aşamaları yoluyla birbirlerinin duygularını ve düşüncelerini anlamaları amaçlanmıştır.

İlk çalışmalarda grubun birbirine, grup liderine çalışılan mekana ısınmasına ve birbirlerini tanımaya güven duyma ve rahatlamaya dönük teknikler uygulanmış III. haftadan itibaren doğaçlamalara ve oluşumlara geçilmiş ve her çalışmanın sonunda değerlendirme yapılmıştır.

BULGULAR

Deney ve kontrol gruplarının empatik becerileri ile ilgili puanlarının ortalama ve standart sapmaları aşağıdadır:

Tablo 1. Deneklerin EBÖ-B Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Deney Grubu No 15				Kontrol Grubu No 20			
İlk Ölçüm		Son Ölçüm		İlk Ölçüm		Son Ölçüm	
\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS
128.8	12.55	135.1	18.51	127.5	17.79	127.6	19.05

Deneklerin EBÖ-B'den aldıkları puanlara varyans analizi uygulandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 2. Deneklerin EBÖ-B Puanlarının Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	Ko	F
Gruplar Arası (Deney-Kontrol)	331.8	1	331.8	0.72
Gruplar İçi Denekler	15162.7	33	459.4	1.24
Ölçümler Arası (İlk-Son)	175.4	1	175.4	
Grup x Ölçüm Etkileşimi	165.1	1	165.1	1.17
Ölçümler x Grup İçindekiler	4645.1	33	140.7	

P > .05

Tablo 2'de de görüldüğü gibi gruplararası etki (deney, kontrol) (F: 0.72 sd: 1 ve 33 $p < .05$) ve ölçümlerarası etki (F: 1.24, sd: 1, $p < .05$) anlamlı bulunmamıştır. Ortak etki de anlamlı değildir (F: 1.17, sd: 1 ve $p < .05$). Bu durumda araştırmanın 1. denencesi olan deneklerin Empatik Beceri Ölçeği-B puanlarının katılanlara göre olumlu artacağı denencesi doğrulanmamıştır.

Deney ve kontrol gruplarının empatik eğilimleriyle ilgili puanlarının ortalama ve standart sapmaları aşağıdadır:

Tablo 3. Deneklerin EEÖ Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Deney Grubu				Kontrol Grubu			
İlk Ölçüm		Son Ölçüm		İlk Ölçüm		Son Ölçüm	
\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS
69.3	6.24	70.8	5.96	70.1	8.42	66.3	7.48

Deneklerin EEÖ'den aldıkları puanlara varyans analizi uygulandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 4. Deneklerin EEÖ Puanlarının Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	Ko	F
Gruplar Arası (Deney-Kontrol)	78.5	1	78.5	0.98
Gruplar İçi Denekler	2642	33	80.06	
Ölçümler Arası (İlk-Son)	39.1	1	39.1	0.01
Grup x Ölçüm Etkileşimi	86.1	1	86.1	0.03
Ölçümler x Gruplar İçi Denekler	82329	33	2494.8	

P > .05

Tablo 4'de de görüldüğü gibi gruplararası etki (F: 0.98 sd: 1 ve 3, $p < .05$) ve ölçümlerarası etki (F: 0.01, sd: 1 $p < .05$) anlamlı değildir. Ortak etki de anlamlı bulunmamıştır (F: 0.03, sd: 1 ve 33, $p < .05$). Bu durumda araştırmanın ikinci denencesi olan deneklerin Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının katılmayanlara göre olumlu artacağı denencesi de doğrulanmamıştır.

YORUM

Araştırma sonuçlarına göre 14 hafta boyunca sürdürülen yaratıcı drama eğitiminin katılanların empatik beceri ve empatik eğilim düzeylerinde anlamlı değişiklikler yaratmamasının nedenleri olduğu düşünülmektedir.

Literatürde yaratıcı dramanın empatiye etkisini ölçen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak Courtney'in (1989) kültürün dramaya etkisini inceleyen çalışmasında, dramanın empatiyi artırdığının genel olarak kabul edildiği, Mc Caslin'in (1990) yaratıcı dramanın empatiyi artırdığını belirttiği görülmektedir.

Türkiye'de yaratıcı drama ile ilgili yapılan araştırmalar da; Üstündağ'ın (1988) ilkökul 2. sınıf hayat bilgisi dersinde, dramatizasyon ağırlıklı yöntemin takrir ağırlıklı yöntemle göre etkili olduğunu bulduğu, Ömeroğlu'nun (1990) yaratıcı dramanın anaokulu çocuklarının sözel yaratıcılıklarını artırdığını elde ettiği, Akın'ın (1993); ilkökul 3. sınıf düzeyinde dramanın sosyalleşmeye etkisini ölçen çalışmasında anlamlı sonuç elde ettiği görülmektedir. Adıgüzel'in (1993) çalışmasında ise dramanın oyun kavramı ile ilişkisi incelenmiştir.

Türkiye'de empatik beceri ve empatik eğilim ölçeklerini kullanarak yapılan araştırmalarda ise Dökmen'in (1987) A.Ü. EBF, EPH bölümü öğrencilerine 14 haftalık psikodrama eğitimi vererek empatik beceriyi arttırdığı ancak empatik eğilimde bir değişiklik yaratmadığı, Kaner'in (1991) islahevindeki gençlere gerçeklik terapisi ve psikodrama eğitimi vererek empatik beceri, empatik eğilim ve benlik algısını ölçtüğü çalışmasında; empatinin bilişsel boyutunda değişiklik yarattığı, duyuşsal boyutunda ise anlamlı bir sonuç elde etmediği görülmektedir. Tanrıdağ'ın (1992) EBÖ-B Formu ve EEÖ uyguladığı çalışmasında ise danışma psikologlarının, psikiyristlere ve psikologlara göre empatik beceri ve empatik eğilimlerinde anlamlı bir fark elde edildiği görülmektedir.

Empatik tutum içinde olmak psikoterapide de günlük iletişim ortamlarında da önemli ve gerekli bir davranıştır. Ancak bu araştırma

sonuçlarından empatinin öğretilmesinin kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Dökmen ve Kaner'in psikodrama uygulamaları sonucunda katılanların empatik beceri düzeylerini artırdıkları, empatik eğilim düzeylerinde bir değişiklik yaratmadıkları görülmektedir. Yaratıcı drama eğitimi bir terapi eğitimi değildir. Temel amacı insandaki yaratıcılığı ortaya çıkarmak ve geliştirmek olan bu sanat eğitimi yönteminde, 14 haftalık eğitim programının empatik beceri ve empatik eğilimi artırmaya yeterli olmadığı görülmektedir.

Empati eğitimi psikoterapide doğrudan empati durumları yaratılarak verilmektedir. Grup üyelerinin duygusal sorunlarını çözmek yada duyguları üzerinde yoğunlaşmak terapi ilişkisiyle mümkündür. Ancak yaratıcı dramada sorun çözmeye dönük bir eğitim programı uygulanmadığında dolaylı olarak empati eğitimi verilmeye çalışılmıştır. Bu eğitimin ise empatik beceri ve empatik eğilim düzeylerinde değişiklik yapmaya yeterli olmadığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

14 haftalık drama eğitiminin ardından uygulanan empati ölçekleriyle olumlu sonuç elde edilememiştir. Ölçeklerin araştırma grupların tekrar test edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yaratıcı drama eğitimine katılan bireyler çoğunlukla kendilerinde olumlu değişiklikler hissettiklerini belirtirler. Ancak yoğun drama eğitim programlarının sonucunda bu değişikliklerin neler olduğu tam olarak ifade edilememekte ve belli bir süre geçmesi gerekmektedir. Bu araştırmada da anlamlı sonuç elde edememenin bir nedeni olarak, dramanın etkilerinin hemen farkedilememesi olabileceği de düşünülmektedir.

Yaratıcı drama eğitimi yoluyla empatik beceri ve empatik eğilim düzeyleri arttırılmak istendiğinde sorun çözmeye dönük ve duygular üzerinde daha fazla yoğunlaşılacak programlar uygulamalıdır. Ancak böylesi bir program uygulandığında yaratıcı drama liderinin yanında bir de psikolojik danışmanın bulunmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yaratıcı dramanın çağdaşlaşma, çağını aşma ya da toplumsal kültürü geliştirme sorunsalında, sanat eğitim yöntemi olarak yeterince anlaşılabilmesi için yeni deneysel ve kuramsal araştırmalara gereksinim duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ömer.: *Oyun ve Yaratıcı Drama İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü.E.B.E. Ank. 1993.
- Courtney, Richard.: "Culture and the Creative Drama Teacher", *Youth Theatre Journal*, Cilt 3, Sayı 4, 1989, s. 18-23.
- Cüceloğlu, Doğan.: *İnsana İnsana*, Altın Kitaplar Yayınevi, Ank. 1979.
- Dökmen, Üstün.: "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki", *A.Ü.E.B.F. Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1-2, 1987.
- Dökmen, Üstün.: "Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama İle Geliştirilmesi". *A.Ü.E.B.F. Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1-2, 1988.
- Kaner, Sema.: "*Gerçeklik Terapisi ve Psikodramanın Antisosyal Davranış Gösteren Gençlerin Benlik Alguları ve Empati Düzeylerine Etkisi*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü.S.B.E. Ankara 1991.
- Kirk, R.E.: *Emperimental Design Procedures for the Behaviorial Sciences*, Cole Publishing Company, Colifornia: 1982.
- McCaslin, Nellie.: *Creative Drama in the Classroom*. Longman 5th ed, California, 1990.
- Okvuran, Ayşe.: *Yaratıcı Drama Eğitiminin Empatik Beceri ve Empatik Eğilim Düzeylerine Etkisi*, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 1993.
- Ömeroğlu, Esra.: *Anaokuluna Giden 5-6 Yaşındaki Çocukların Sözel Yaratıcılıklarının Gelişiminde Yaratıcı Drama Eğitiminin Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, H.Ü. 1990.
- Özbek, Abdülkadir., Leutz, Greta.: *Psikodrama, Grup Psikoterapisinde Sahnesel Etkileşim*, Grup Psikoterapileri Derneği, Verso Matbaacılık, 1987.
- Rogers, Carl.: "An Unappreciated Way of Being" 1975 "Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir" Çev. Füsün Akkoyun, *A.Ü.E.B.F. Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 1983.
- San, İnci.: "Çocuğun ve Gençin Sanat Eğitimi" *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı 162, 1987.
- San, İnci.: "Eğitimde Yaratıcı Drama", *A.Ü.E.B.F. Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, 1990b.
- San, İnci.: "Eğitimde Öğretimde Yaşayarak Öğrenme Yöntemi ve Estetik Bir Süreç Olarak Yaratıcı Drama", *Eğitimde Nitelik Geliştirme Sempozyumu*, Kültür Koleji Yay, İst. 1991a.
- San, İnci.: "Yaratıcı Drama, Eğitsel Boyutları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, I. İzmir Kongresi*, 25-27 Kasım 1991c.
- Tarıdağ, Rana.: *Ankara'da Ruh Sağlığı Hizmetlerinde Çalışan Personelin Empatik Eğitim ve Empatik Beceri Düzeylerinin Çeçitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, H.Ü.S.B.E., Ank., 1992.
- Üstündağ, Tülay.: *Dramatizasyon Ağırlıklı Yöntemin Etkililiği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü., 1988.